ägeda iseloomu omandasid maal, kus suurem osa mõisaid oli Poola valitsuse käes.

Poola kuningail, iseäranis Stephan Bathoryl, ei puudunud siiski püüe talupoegade olukorda parandada, kuid häist soovest siin kaugemale ei jõutud. Nähtavasti oli siin teataval määral mõõduandev ka see asjaolu, et Stephan Bathory valitsuse-aeg oli lühike ja tal puudus aeg sellekohaste sammude läbiviimiseks. Lõplikult sattus Tartumaa Rootsi võimu piirkonda Gustav Adolfi ajal, kui Jakob de la Gardie ja Gustav Horn augustikuus 1625. a. Tartu valdasid. Rootsi võim jäi maksma Liivimaal Altmargi (1629. a.), Stumsdorfi (1635. a.) vaherahuga ja Poola loobus lõplikult oma õigustest Liivimaa peale Oliiva rahuga 1660. a. Kuid tol ajal olid Tartu linn ja maakond venelaste käes, kes Rootsi-Poola vahelist sõda olid ära kasutanud ja maakonna ning linna vallutanud. Kuid Vene alla ei jäänud linn ega maakond kauaks. 1661. a. Kärdes tehtud rahu järele andis Venemaa Rootsile kõik vallutatud maad tagasi, nende hulgas ka Tartu linna ja maakonna.

Nüüd algas linnal ja maakonnal mõnekümne-aastane rahulik edenemisaeg. Rootsi valitsuse aeg on meie maal ühenduses tähtsate ja kaugeleulatuvate reformidega, iseäranis Liivi-, muidugi siis ka Tartumaal. Reorganiseeriti maavalitsemist, kohtuid, asutati koole, reorganiseeriti täiesti kiriku korraldust. Liivimaad valitsevad a. 1622 kindralkubernerid, kreisides ehk maakondades olid neil abiks statthalterid. 1630. a. saab Tartu gümnaasiumi, kõrgema kohtu maal — õuekohtu ja samal aastal moodustatakse Tartu maakohtu piirkond. Tartus seatakse sisse ülemaks kiriku valitsuskohaks ülemkonsistoorium, ka on Tartul oma alamkonsistoorium. 1632. a. moodustatakse Tartu gümnaasiumist ülikool, mis seal kuni 1656. a. teotseb. Kui Liivimaal maapäevad kokku kutsutakse, võtab neist ainult seisuslik ollus osa: aadel ja tähtsmad linnad, muidugi siis ka Tartumaa aadel ja Tartu linn. Kuninganna Kristiina valitsuse ajal kujuneb välja ka maanõunikkude kolleegium, esialgu 1643. a. 6 ja 1648. a. 12 maanõunikust, nende hulgas ka maanõunikud Tartumaa aadli hulgast. Talupojad aga on isiklikult ja politiliselt õigusteta, neil ei ole vaba liikumise õigust, nende isik ja nende vara on mõisniku võimuses. Asjaolud muutuvad mõndapidi rahva kasuks mõisate reduktsiooniga Kaarel XI ajal. Nagu mujalgi, puudutas reduktsioon valusalt aadlit ka Tartumaal. Gustav Adolfi ja Kristiina ajal oli Tartumaal palju endisi Poola kroonu või poolakate käes olnud eramõisaid Rootsi suurnikkude kätte läinud: Oxenstierna perekonna käes olid Ahja, Kastre, Mäksa, Räpina, Liivimaa kuberneril Andreas Eriksonil Vastseliina, Henrik Flemingul Laiuse, Åke Axelsonil Tähtvere jne. Kõik need ja endised ordu-aegsed kroonumõisad läksid reduktsiooni teel kroonu kätte tagasi. Redutseeritud mõisais hinnati nii talu- kui mõisamaa headuse järele ära, talupoegade maksud, orjused ja koormused määrati kindlaks. Talupojal kindlustati talupidamist; niinim. kodukaristust piirati. Tartus oli niinim. majanduskontor (Oekonomie-Komptoire), kuhu mõisate rentnikud iga aasta oma arved sisse saatsid. Et talupoeg teaks, mis tal maksa, selleks oli tal raamatuke, kuhu